

ALBERTIJEV IN ŽNIDERŠIČEV PANJ

Marjan Debelak

Čas je, da razčistimo različna namigovanja, ki jih lahko bolj ali manj razločno preberemo v nekaterih prispevkih v Slovenskem čebelarju o tem, da Anton Žnideršič v svoj panj, ki ga danes poznamo pod oznako »AŽ«, ni vložil ničesar svojega ali našega. Da je ta panj po izvoru pravzaprav tuj in prav nič »naš narodni«.

Taka mnenja nastajajo hkrati s prav določenimi težnjami tudi zato, ker našim čebelarjem ni bilo nikoli jasno predstavljeno, kakšne so razlike med takratnim panjem nemškega čebelarja, učitelja Albertija, in panjem slovenskega čebelarja, industrijalca Žnideršiča, ki si je Albertijev panj vzel za vzor.

Čeprav smo se iz doslej objavljenih opisov in slik v naši čebelarški literaturi (1) lahko seznanili s poglobitvami značilnosti znamenitega Albertijevega listovnega panja, nismo mogli vedeti, ali je Žnideršič prav po teh vzorcih sestavil svoj panj.

Ključ za rešitev te uganke je v Albertijevi knjigi in navedbi v našem najboljšejšem čebelarškem učbeniku Sodobno čebelarstvo (str. 128): ... »Prišla pa mu (Žnideršiču, op. M. D.) je v roko knjižica nemškega čebelarja A. Albertija »Die Bienenzucht im Blatterstock« (Čebelarjenje v listovnem panju). Po njej je izdelal svoj novi panj ...«.

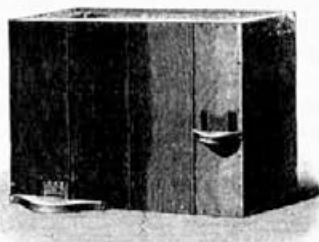
Ta zadeva je začela zanimati tudi mene, zato bi ji rad prišel do dna. Na prvi pogled lahka naloga, le pogledati je treba v pravo Albertijevo knjigo in vse je jasno ... V resnici pa še zdaleč ni bilo tako!

Knjige, po kateri naj bi Žnideršič preprosto prerišal svoj panj, v Sloveniji ni mogoče dobiti niti za bežen pogled! Ni je v knjižnici ČZS, ni je v Narodni univerzitetni knjižnici in je očitno za te namene ni niti pri naših čebelarjih, ker sem jih prek Slovenskega čebelarja zaman prosil, naj mi tisti, ki jo morebiti ima, dovoli vpogled v njeno vsebino.

Končno mi jo je po več kot dveh mesecih raču-

nalniškega dopisovanja uspelo z medknjižnično izposojno dobiti iz Univerzitetne knjižnice v Regensburgu v Nemčiji.

Zakaj pa je bilo treba pogledati prav v knjigo Adolfa Albertija z naslovom Die Bienenzucht im Blatterstock, namreč tisto, ki je izšla leta 1887 (njen ponatis pa šele leta 1906)?

Sl. 2. Albertijev panj od spredaj s plodiščnim žrelom (levo spodaj) in mediščnim (desno v sredini).

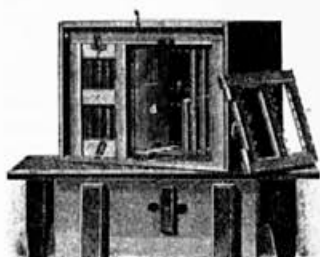
Ker je v naši čebelarški literaturi navedeno, da je Anton Žnideršič »po njej (namreč vsekakor tisti, ki je izšla precej pred letom 1904, op. M. D.) izdelal svoj novi panj«, ga »več let preizkušal« (2), imel »do leta 1904 v glavnem vse do kraja dognano«, leta 1905 »naglo razprodal vseh svojih 160 gerstungovcev« in »v letih 1905–1908 imel enodnevne čebelarске tečaje (shode, na katerih je predvsem seznanjal čebelarje z novim panjem in načinom čebelarjenja v njem« (3).

Zgoraj omenjena Albertijeva knjiga na 219 straneh opisuje avtorjeve poglede na čebelarjenje, zlasti na čebelarjenje v listovnem panju po njegovi zamisli. Sam panj je podrobno opisan in tudi prikazan z risbo, pa tudi njegove različice. Oglejmo si ga!

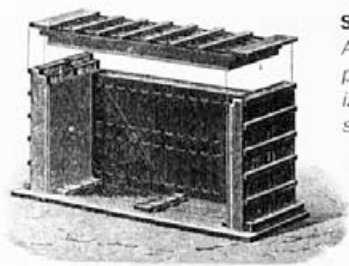
Osnovna izvedba takratnega Albertijevega panja je v tako imenovani **ležeči obliki**. V vrsti je 15 satnikov (bolje rečeno »satičev«) nemške normalne mere z zunanjo širino 22,3 cm in zunanjo višino 18,5 cm, neposredno na njih pa ležijo enaki satiči, tako da po dva in dva sestavljata nekakšen pokonci postavljen sat, velikosti 22,3 × 37 cm. Sati so postavljeni med kljukice in ležijo na kovinskih gredah. Od zadaj sate zapira večje desno (plodiščno) in manjše levo (mediščno) zastekleno okence. Panj se zapira z veliko premično ploščo in ne z vratci.

Med plodiščnim in mediščnim delom panja je masivna (kot satnik) navpična premična zaporna plošča z manjšo odprtino z matično rešetko. Panj ima spredaj koničasto oblikovano spodnje žrelo, ki je spredaj visoko 1,5 cm, znotraj pa 2,5 cm in ga je s kovinsko zapornico ali lesenim zatičem po potrebi mogoče zmanjšati. Na sredini panja ima ob strani še manjše pomožno mediščno žrelo.

Albertijev panj ima še nekaj posebnosti, na primer odprtino v stropu panja nad plodiščem za spomladansko napajanje in posebne čebelje prehode iz plodišča v medišče mimo matične rešetke.

Sl. 1. Albertijev panj v »ležeči« obliki (to obliko je sam najbolj priporočal) z večjim plodiščnim prostorom na desni in manjšim mediščem na levi. Loči ju navpična ločilna deska z matično rešetko. Ima zastekleni okenci in na-mesto vrat pokrov. Spodnja vrsta satičev stoji na kovinskih gredah. Gornja vrsta satičev leži na spodnjih. Vsi so postavljeni med kljukice.

Sl. 3. Ohišje Albertijevega panja s slamnato izolacijo sten in stropa.

Kot različico osnovnega ležečega Albertijevega listovnega panja avtor v knjigi na kratko prikazuje tudi izvedbo panja v **pokončni obliki**, ki je bila Žnideršiču verjetno vzor za konstrukcijo lastnega panja. Plodišče je sestavljeno iz devetih sestavljenih (podvojenih) satov nemške normalne mere, skupaj pa merijo $22,3 \times 37$ cm. Nad njim sta masivna horizontalna plošča z razmeroma majhno matično rešetko in medišče z enojno vrsto devetih satičev ($22,3 \times 18,5$ cm). Preostali panjski deli so narejeni podobno kot pri osnovnem panju in jih avtor ne prikazuje posebej.

To je na kratko vse, kar je najpomembnejšega o konstrukciji panja razvidno iz knjige. Anton Žnideršič je torej iz Albertijeve knjige v svoj panj neposredno prenesel pravzaprav **«le» listovni način dela s satmi v panju, ki ga upravljamo od zadaj**. Ali po Žnideršičevih besedah: »Naš panj je torej sestavljen po načelih izumitelja Albertija. Satnik ima neizpremenjeno Gerstungovo mero ter stoji v panju v podolžni ali mrzli legi. Medišče je tolikšno kakor plodišče ter je s plodiščem nedeljiva celota (4)«.

Tudi številne druge dele in lastnosti panja je Žnideršič oblikoval po svojih zamislih ali pa jih je preoblikoval po znanih rešitvah drugih avtorjev, tako kot so to počeli in še vedno počnejo vsi konstruktorji »novih« panjev! Panj kot tak (na primer drevesno duplo) pa so itak »izumile« čebele in ne ljudje!

Kaj pa je A. Žnideršič najbolj očitnega spremenil v svojem ali »našem« panju, kljub temu da ga je z njemu lastno poštenostjo in skromnostjo še vedno imenoval Albertijev?

(1) Uporabil je popolnoma drugo mero in obliko satnikov kot Alberti. Od Gerstungovega »visečega« satnika v pokončni legi je povzel le zunanje mere satnika, vendar ga je postavil v ležeč položaj, brez »ušes« za visenje. Gornjo letvico je odebelil, ji zgoraj vrezal žleb in spodaj zarezo za satnico.

(2) Prostorninsko je izenačil plodišče in medišče v panju, tako da je lahko uporabil enake satnike brez sestavljanja dveh satov v enega.

(3) Svoj panj je v primerjavi z Albertijevim prostorninsko občutno povečal (za 72,26 odstotka).

(4) Okenca je prekril z mrežo (ne s steklom) in s tem ustvaril boljše možnosti za prevažanje in druga čebelarska opravila.

(5) Kovinske grede je montažno vdela v stene panja, in to brez motečih podstavnih letvic.

(6) Drugače je oblikoval panjski žreli in brade.

(7) Drugače je oblikoval okvir oziroma ploščo med plodiščem in mediščem ter predvsem povečal matično rešetko.

(8) Drugačnja je njegova rešitev panjskih vrat.

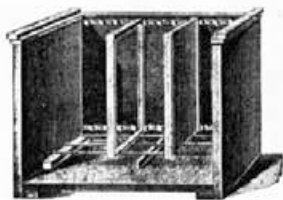
(9) Precej drugače je oblikoval panjske obodne stene in zunanji videz panja.

(10) V celoti je ustvaril zelo uporaben dvoetažni listovni, skladanični panj za upravljanje od zadaj. Čebelarji so ga sprejeli in ob novih spoznanjih ga še zdaj uporablja večina čebelarjev v Sloveniji, nasprotno pa so druge, očitno manj uspešne panje z upravljanjem od zadaj, v Evropi že pred desetletji zamenjali povečini z nakladnimi panji.

Pa naj o nastanku AŽ panja še enkrat spregovori njegov ustvarjalec: »Učil sem se pri velikih mojstrih – seveda le po knjigah. Prevzel sem od vsakega, kar se mi je zdelo primerno ... Črpal sem zlasti iz Gerstungovih, Preusssovih in Albertijevih del ter iz knjige **«ABC čebelarstva»**, ki jo je izdala Root Company v Ameriki. Na izkušnjah teh priznanih čebelarskih veljakov sem pričel graditi **svoj panj** in urejati **način** čebelarjenja v njem. (...) Pri tem pa sem se oziral na ameriški način čebelarjenja in uredil panj in čebelarski obrat tako, da so se uveljavila tudi temeljna načela ameriškega čebelarstva, in sicer: **velik panj, velika mera in podolžna lega satnikov**. Ker pa čebelarimo v **čebelnjakih** in moramo čebele **prevažati**, sem zunanjo obliko panja uravnal po naših posebnih razmerah. (5) (...) Že pred Albertijem so poskušali veliki čebelarski mojstri postavljati satnike na tak način, kakor so postavljeni v sedanjem

Sl. 4. Naslovnica Albertijeve knjige iz leta 1887 z risbo »pokončne« različice njegovega panja, v katerem so mediščni satiči zgoraj, to pa je nekoliko bolj podobno Žnideršičevemu panju.

Sl. 5. Leta 1922, okoli dvajset let po tem, ko je Žnideršič sestavil svoj panj, je izšla 2. izdaja knjige Fr. Lakmayerja »Umni čebelar«. V njej je avtor objavil sliko Alberti-Sträulijevega »amerikanskega« panja s pripisom, da je po tem panju Žnideršič sestavil svoj panj. Ta panj se razlikuje od prvotnega, Albertijevega, po enotnih, pokonci postavljenih satnikih in možnostjo upravljanja tudi od zgoraj.

Albertijevem panju ... Šele nemškemu učitelju Albertiju je prišlo l. 1873 na misel, da je uravnal satnike s kvačicami, ki jih je zabil v sprednjo steno, zadaj pa v okenca. Posnel je to po Gravenhorstovem slamnatem panju, ki se opravlja od spodaj in ki ima pod stropom enak razstop. Ker je možno v Albertijevem panju s satniki listati, kakor se lista v knjigi, je imenoval svoj izum **listovni panj**.« (4)

Naj na tem mestu zapišem, da o spodbudi za zamisel o listovnem panju obstaja tudi drugačna informacija od navedene, torej Žnideršičeve. Naš znani čebelar **Leopold Debevec** je ob stoti obletnici rojstva Antona Žnideršiča zapisal:

»Iz nemških čebelarških knjig, ki jih je konec prejšnjega stoletja večje število napisal nekdanji čebelarški trgovec v Podsmreki pri Višnji Gori, baron Rothschutz (1836–1908), pozneje Ravenegg (Filip Ravenegg-Rothschutz, v slovenskih čebelarških besedilih večkrat imenovan baron Rožič, op. M. D.), so naši čebelarški prvaki šele po prvi svetovni vojni (v začetku tridesetih let) nekako dognali, da se je omenjeni Rothschutz ukvarjal s problemi listovnega panja prej kot Alberti, saj je svoj listovni panj predstavil že leta 1872 na čebelarški razstavi v Salzburgu, Alberti pa je svoj izum razstavil šele dve leti pozneje, torej leta 1874 v mestu Halle.« (3)

Tudi Žnideršič tega podatka očitno ni poznal, sicer bi ga bil pri svoji natančnosti in domoljubnosti gotovo navedel. Ne poznajo pa ga tudi nekateri sodobni razpravljalci o tej temi, saj menijo, da ponarodeli AŽ panj, tudi zaradi »listovnega« principa, izvirajo iz tujih logov in naj bi ga tudi zato v Sloveniji opustili v korist nakladnih panjev, ki naj bi bili bolj slovenski!?

Pri tem mislijo na kranjčice in njihovo sestavljanje v večje panske enote, saj naj bi bil to začetek vseh začetkov za nakladno čebelarjenje. Po mojem mnenju je lahko tako tudi prav. Če je tako, imamo pač oba najpomembnejša panska sistema. Potemtakem imata pri nas, v majhni Sloveniji, svoj izvor in domovinsko pravico tako skladanični kot nakladni panj!

»Ponarodeli«, »narodni«, »ljudski«, »slovenski«, »naš« in podobno so pridevniki, ki jih dodajamo panjem, ki jih pri nas uporablja večina čebelarjev. To pa so bili sprva kranjčice, za njimi pa AŽ panji. Ne vidim razloga, zakaj bi imeli pomisleke pri rabi zgoraj navedenih pridevnikov ob imenovanju Žnideršičevega panja, razen, če nas ni sram našega izvora.

Gornji razpravi na rob kljub temu pripominjam, da ustvarjanje ni samo odkrivanje temeljnih zamisli in resnic, temveč tudi odkrivanje možnosti, kako ta temeljna odkritja oblikovati v nove stvaritve. Na primer:

Našemu največjemu pesniku Prešernu ni bilo treba odkrivati pisave ali postopka za tisk niti pesniških oblik za pisanje pesmi. Kljub temu je ustvaril nesmrtno poezijo, in to iz glasov in besed, ki so bili sicer vsakomur znani, vendar jih je samo on znal v ustvarjalnem navdihu splesti v nesmrtni Sonetni venec.

Čeprav naš čebelarški vzornik Anton Žnideršič s svojim panjem ni odkrival Amerike – ker je bila le-ta že odkrita, pa se je zavihtel v sam vrh oblikovalcev najuspešnejših uporabnih predmetov, kar AŽ panj brez dvoma je, če ga tako dolgo in še vedno uspešno uporablja toliko čebelarjev.

Tako Alberti kot Žnideršič sta – seveda vsak zase – svoja panja še izpopolnjevala. Žnideršič je izboljševal in uvajal različne podrobnosti za še uspešnejše čebelarjenje v tem panju. Alberti pa se je z leti očitno tudi sprijaznil z večjo mero satnika in skonstruiral nov listovni panj v pokončni legi. Ta ima sicer še vedno nekoliko manjše satnike, kot jih je po Gerstungu izbral in preoblikoval A. Žnideršič, je pa bolj podoben AŽ panjem kot panji v knjigi, ki jo v tem članku obravnavamo.

Tak panj je za svoj čebelarški muzej pridobil F. Šivic. Opremljen je z medeninasto tablico z napisom (v prevodu) »Originalen Albertijev panj«, brez letnice nastanka.

Predvidevamo lahko, da ta (domnevno poznejša) različica Albertijevega panja, ne glede na to, kdaj je nastala, ni mogla vplivati na konstrukcijo Žnideršičevega panja, ker ni bila objavljena v Albertijevi knjigi, ki jo je Žnideršič poznal, ko je snoval AŽ panj. Albertijevih panjev pa tedaj, kot navaja sam, ni videl »v živo«.

Na koncu se dotaknimo še imena, s katerim označujemo Žnideršičev panj. Po vsem povedanem in videnem se temu panju po mojem mnenju najbolj prilegajo oznake: »naš panj«, »Žnideršič« ali »AŽ panj«.

Kratica »AŽ« naj bi bolj pomenila začetnico imena

Sl. 6. Za primerjavo še slika Žnideršičevega panja in njegova podobnost z Albertijevim.

in priimka konstruktorja panja (Anton Žnideršič) kot »Alberti-Žnideršič«. Nič ne bomo zgrešili, če si pod kratico AŽ predstavljamo tudi **panj z velikimi odlikami – od A do Ž**.

Velika večina panjev je poimenovanih samo po konstruktorju in nimajo dodanih priimkov najbližjih ali najodločilnejših vzornikov.

Taki so na primer: Pinčev, Sumperjev, Porentov, Pavlinov, Virientov, Gerstungov, Droryjev, Straulijev, Kuntzschev, Boczonadijev, Kirarjev, Langstrothov, Zandrov, Dadantov, pa tudi Ličnov, Grajšev, Šušteršičev (ŠUČEB) panj in tako naprej, čeprav je vsak kaj posnel od predhodnikov, številni še veliko več kot Žnideršič.

Sicer pa oznaka panja ni tako pomembna, pomembnejša je vsekakor njegova uporabnost in pri-

jubljenost. S pričujočim sestavkom sem želel odstraniti samo en, morda manj pomemben pajčolan, ki nam je še zastiral jasnejši pogled na dosežek našega rojaka.

Literatura

(1) – Slovenski čebelar in sadjerejec, 1884, v članku z naslovom: Panj z na stran potiskajočimi satniki ali listovni panj, tudi Albertijev panj imenovan.

– Slovenski čebelar, 1998/12, jubilejna številka, ponatis gornjega članka in slike.

– Umni čebelar, F. Lakmayer, 2. izdaja, 1892.

(2) Sodobno čebelarstvo, praktični del, 1958, str. 128.

(3) Slovenski čebelar, 1974/5, Leopold Debevec: Anton Žnideršič – spominu velikega čebelarja ..., str. 141–146.

(4) Anton Žnideršič, Naš panj – opis in praktičen navod, kako naj čebelarimo v njem, 1925, str. 8.

(5) Prav tam, str. 1–2.

ČEBELARSKA RADIJSKA PREDAVANJA

V torek, 4. januarja, ob 12.30, boste lahko v oddaji KMETIJSKI NASVETI na 1. programu Radia Slovenija poslušali razmišljanje inž. Franca Šivica o tem, kaj v prihodnje načrtuje čebelarska stroka, 18. januarja pa bo inž. Matko Blejec poročal o ugotovitvah razprav na občnem zboru ČD Mengeš.

POPRAVEK

V članku Silva Seražina, objavljenem v lanski zadnji številki »Slovenskega čebelarja«, na strani 351, je v predzadnjem odstavku v desnem stolpcu pravilno »zato sem v zgoraj opisano cev dodal še cev s premerom šestnajst milimetrov«.

Iz tuje literature

KAKOVOST MEDU IN MEDNARODNI USKLAJEVALNI STANDARDI – PREGLED MEDNARODNE KOMISIJE ZA MED

Stephen Bogdanov, Bee World, 80/99 – prevod Jasna Črne

Mednarodni standardi za med so natančno določeni v Evropski direktivi o medu in Kodeksu o živilskih standardih za med. Omenjena dokumenta sta zdaj vnovič na rešetki Mednarodne komisije za med (IHC). Ta ustanova primerja predvsem različna kakovostna merila za med. Osnutki standardov vključujejo standarde in metode za določanje naslednjih kakovostnih meril: vsebnost vode in pepela, kislost, HMF, reducirajoči sladkorji pred invertiranjem, saharoza pred invertiranjem, diastazno število in v vodi netopne snovi. Predlagani mednarodni standardi se nanašajo na vsebnost fruktoze/glukoze, vsebnost saharoze in elektrolitsko prevodnost. Prav tako upoštevajo tudi druge dejavnike, kot so delovanje inver-

taze, vsebnost prolina in specifična sučnost za različne države.

Mednarodna komisija za med (IHC) je bila ustanovljena leta 1990, njena naloga pa je pregledovati metode in standarde za med. Komisija je pripravila analize postopke, ki jih zdaj uporabljajo pri rutinskih pregledih medu, skupaj s komisijo za med pri Swiss Food Manual (SFM) pa izvaja tudi poskuse. Te metode so bile prvič objavljene v SFM, pozneje pa v nekoliko spremenjeni različici tudi drugod. Delo v komisiji je vodil Stefan Bogdanov. Mednarodna komisija zdaj pod vodstvom Wernerja von der Oha pripravlja merila za določitev sortnih medov.

Ker so dandanes na voljo novi, boljši in hitrejši